

micky na človeka. A problémy sa začínajú... Autorka monografie na pozadí fabuly rozvíja nielen problém vedecký a spoločenský, ale analyzuje aj rozvíjanie sujetu na základe viacerých opozícií: „človek-pes, pes ľudský-človek psí, starý človek-nový človek, staré zriadenie-nové zriadenie“ (s. 56). Neunikli jej ani opozície: „optimizmus vedy – pesimizmus reality, viera – zúfalstvo, vznešenosť slov – podlosť skutkov hlavného hrdinu“ (s. 56). Táto subkapitola je završením autorkinho hľadania fantastiky a fantastického v trojici noviel vytvárajúcich síce diela schopné samostatného jestvovania, ale zároveň tvoriacich aj jeden kompaktný celok, ktorý má spoločného menovateľa – svet tajuplnosti a fantastickosti.

Záver monografie o fantastickej trilógii M. Bulgakova je pohľadom na *Slovenský zápas o fantastickú trilógiu* – taký je aj názov poslednej kapitoly. Je to zároveň aj pripomenutie prekladateľov, zaoberajúcimi sa Bulgakovovými textami: M. Urban, F. Švantner, J. Barč-Ivan a ďalší, ktorí sprístupňovali slovenskému čitateľovi umelecko-duchovné hodnoty obsiahnuté v dielach tohto majstra slova.

Muránska konštatuje, že „tradície ruskej a slovenskej literatúry, ich žánrov a postáv sú značne odlišné“ (s. 103), že „Vysoká miera ontologického a výrazového ozvláštnenia Bulgakovových noviel nenašla v slovenských prekladoch adekvátne vyjadrenie, pretože ho v skúmaných prekladoch slovenskí prekladatelia značne tlmili – výraznú ikonickosť deikonizovali, expresívnosť deexpresionizovali, markantnosť štýlu spredmetňovali“ (s. 104). Tento názor autorky monografie možno vnímať aj ako výzvu novej prekladateľskej generácii do budúcnosti. Verme, že blízkej.

Natália Muránska vytvorila svojimi úvahami celok, ktorý nepochybne prispeje k dešifrovaniu parciálnych tajomstiev nielen Bulgakovovej tvorby, ale prostredníctvom jeho diel aj – slovami Dostojevského – tajomstva skrytého v človeku.

Marta Kováčová

Гурвич-Лицинер, С.: Творчество Александра Герцена и немецкая литература. Очерки и материалы. Peter Lang, Frankfurt am Main 2001, 350 stran.

Dříve ruská, nyní izraelská rusistka Soľ'ja Gurvič-Liščiněř se o tvorbu A. Gercena zajímá dlouhá léta a patří k nejbáženějším znalcům jeho díla. Její monografie bilancuje dlouhodobé bádání a zaměřuje se tentokrát na vztah mezi Gercenovou tvorbou a impulsy, které mu dávala německá literatura a estetika v podobě tří svých velkých představitelů – F. Schillera, J. W. Goetha a H. Heina.

Pro celou monografii je charakteristický její chronologický postup – autorka se pohybuje v čase jakoby sledovala linii Gercenova myšlenkového i tvůrčího vývoje vždy při zachovávaní analýzy vlivu jednoho z velikánů německé literatury. Výchozím bodem se pro ni stává konstatování vlivu německé romantiky (spíše však tzv. mladších romantiků) jako celku na Gercena, přičemž jmenuje především J. Paula a E. T. A. Hoffmanna. Již v této úvodní pasáži však upozorňuje na fakt, že Gercenův vztah k německému romantismu byl tvůrčí, že pro něj byl spíše výchozím bodem zrání jeho světonázoru než úběžníkem, ke kterému by nekriticky vzhlížel a napodoboval jej.

Takový je pak i vývoj následujících kapitol. Badatelka v nich hovoří o vztahu Gercena k Schillerovu dílu: ruský spisovatel a filozof v nich podle ní cenil patos svého

německého „vzoru“, velikost jeho literárních postav, promítal je však stále více do reálného života, který se mu stal základním měřítkem uvažování. Badatelka konstatuje, že tedy šlo spíše o dialogický vztah (s. 67) – pro Gercenovo lidské a teoretické zrání bylo charakteristické postupné oslabování důrazu na titanismus jednotlivce (resp. literární postavy jako jejího prototypu) a jeho stále intenzivnější včleňování do historického kontextu. Dospívá tak k pojetí tragična jako střetu silné osobnosti s reálnou historickou situací; tragično se tak pro Gercena stává konkrétním – jak z hlediska časového (vztážením ke konkrétním historickým událostem a osobnostem) tak z hlediska národa (viz např. s. 60-63).

Druhá ze stěžejních tří kapitol je věnována Gercenovu „setkávání“ s tvorbou J. W. Goetha, kterého ruský spisovatel četl od 30. let a kterého obdivoval. I toto „setkávání“ nebylo jednoduché a prošlo vývojem, který autorka člení na 3 období – tříbení světónázoru, osvojování zobrazení celistvosti života v umění a konečně inspirace v komplexní umělecké metodě schopné pojmout historicky objektivní v tvůrčím subjektivním zobrazení. Gercen ve svérázném dialogu s Goethem vyspívá v osobnost schopnou akceptovat a v jistém ohledu dokonce rozvíjet jeho metodu, kterou pojmenovává „отражение истории в человеке“ (s. 125). Goethova tvorba tak Gercena podstatně formovala, třebaže zprvu velkého německého spisovatele vnímal do jisté míry odtažitě – jako vůči konkrétnímu životu odtažitě a indiferentního (s. 76).

Nejvíce pozornosti je v monografii věnováno vztahu Gercena a F. Heina. Více než stostránková pasáž monografie svědčí o intenzitě tvůrčích a ideových kontaktů dvou kongeniálních duchovních autorit německé a ruské literatury. Z detailních analýz – stejně jako v ostatních kapitolách jsou veškerá tvrzení podložena materiálově, textově – badatelka vyvozuje nejen dílčí vlivy Heina díla na vyzrávání myšlenek jeho mladšího ruského soupeřníka, hlavně ale dospívá k tomu, nakolik a v čem konkrétně se jejich životní osudy i literární směřování protnul. Ať už je to zobrazování života skrze duchovní prizma jednotlivce (s. 145), víra v příchod revoluce (s. 154) a po její porážce skepse a apokalyptické vize (s. 198) až po pocit, že Heine a jeho vidění světa už ne zcela odrážejí jeho, tj. Gercenovy zkušenosti a že už poznal, v čem je pro něho Heine se svým „historickým globalismem“ (s. 223) překonán; z textu je cítit, nakolik je badatelka zklamána tím, že se jí téměř definitivně podařilo prokázat, že se oba velikáni zřejmě nikdy osobně nesetkali, nakolik je ale i nadšena tím, do jaké míry jsou si metody jejich tvorby blízké. Vyslovuje na závěr názor, že Gercen Heina historicky překonal v promyšlení přechodu od starého pořádku světa k novému vytvářením představy o jeho organické variantě, bez popření a boření výdobytků „staré“ kultury (s. 245). Paralely, které pak v samém závěru kapitoly Gurvič-Liščinerová rozšiřuje i na tvorbu a život A. Bloka a V. Majakovského, jsou jakoby mementem a kritickým dokladem toho, nakolik nemožné bylo mnohem později Gercenova ideálu dosáhnout v reálném životě.

Poslední kapitola logicky sleduje to, jak sám Gercen ovlivnil německé estetické prostředí. Monografie jde za bilancování dosud provedené práce – nachází nové důkazy o pronikání Gercena do pole zájmu německých autorů, sleduje, nakolik a v čem je ovlivnil nejen jako znalec ruské literatury při překládání a zprostředkování informací o Rusku a jeho literatuře, ale i jako filozof a spisovatel. Nalézá tak i nové, dosud neznámé materiály (jsou otištěny v závěru práce), ale i nové skutečnosti týkající se autorství stáří o Gercenovi (J. Rodenberg), uvádí, čím byl Němcům Gercen blízký i čím jim byl vzdálenější („slo-

vanská neotesanost“ – s. 259). Kapitola končí stručnou úvahou o tom, jak velká byla role židovské inteligence v německé kultuře a v jejím napojení na kulturu evropskou.

Celá práce dokáže zaujmout především pečlivou prací s materiálem a nitemým zápletem pro téma. Ačkoliv je práce založena na znalosti a studiu materiálů, v podstatě nikde nesklouzává k dlouhým citacím, k bezkrevným pasážím historizujícího popisného charakteru – autorka citlivě volí užívané příklady, hledá hlubinné souvislosti i protiklady, vyjevuje typologicky podstatné, vyhýbá se popisnému a nepodstatnému. Jako by se sama inspirovala Gercenem – pro její práci je charakteristické dynamické pojetí celého tématu (i pro možná několikanásobné připomenutí Gercenova motta *semper in motu, vždy v pohybu*), kdy svá tvrzení vztahuje ke konkrétní době či konkrétnímu dílu a neabsolutizuje. Velkou předností autorky je rovněž detailní znalost obsáhlého materiálového zázemí, jak primární, tak i sekundární literatury. Mimořádně je třeba ocenit především její obeznanost s německou literaturou a mnoha detaily spojenými s německým prostředím (vydavatelství, překladatelé, časopisy, ...), když znalost Gercenova díla předpokládáme jako naprostou samozřejmost. Místy jsem měl až pocit, jako by gercenovské téma bylo současně příležitostí, aby autorka vyslovila svoje myšlenky, oscilující kolem filozofického základu, onoho prolnutí subjektivního a objektivního při zobrazování zvoleného tématu, tedy totéž, co několikrát v textu ocenila u Gercena a co považuje za jeho velkou devízu.

Vznikla tak práce zdařile přesahující z literární historie k literární teorii a filozofii, práce promlouvající sice k minulosti, ale připomenutím řady inspiřujících Gercenových myšlenek vlastně i k současnosti, jakož i práce přesahující zeměpisné hranice. Autorka tím jakoby dosáhla dalšího cíle – poukázala na již tehdy existující obecně evropské intelektuální a kulturní klima, na jeho zdroje a na faktory, které jej pomáhaly vytvářet.

Josef Dohnal

Mladá slovakistika: nově i tradičně, pružně a kreativně

Vojtech, M.: Od baroka k romantizmu. Literárne smery a tendencie v slovenskej literatúre v rokoch 1780-1840. Univerzita Komenského, Bratislava 2003.

Mladý slovenský badatel, literární historik, slovakista Miloslav Vojtech sestavil ze svých studií komptaktní, vnitřně provázaný celek pokrývající období od baroka k romantismu. V úvodní studii metodologického charakteru *Problematika literárnych smerov medzi barokom a romantizmom v literárnej historiografii* se autor pustil do složitého komplexu otázek, jimiž se zabývali mimo jiné V. Macura, M. Bakoš, F. Vodička, ale také klasikové české a slovenské literární historie. Nedost na tom: tato problematika má ovšem širší slavistické i obecně evropské a světové pozadí a bylo by třeba ji pojímat velmi obecně; tu již nestačí jen povšechné Vodičkovy oddělení dogmatických a empirických přístupů, tu je třeba tyto okruhy konfrontovat areálově: jiné bylo stídnání literárních směrů ve střední Evropě, jiné na Balkáně, na evropském východě nebo západě, jinak bychom tyto směry viděli v širokém okruhu uměleckých směrů, resp. literárních či uměleckých žánrů. Je třeba dodat, že tu ještě zůstalo dost prostoru pro budoucí bádání.